

MATURİDİ’NİN TEFSİRİ BAĞLAMINDA ŞEFAAT

Mustafa ŞEN (*)

Öz

Bu çalışmada Ebû Mansur el-Mâturîdî'nin Te'vîlâtü Ehli's-Sünne diye de bilinen Te'vîlâtü'l-Kur'ân adlı eseri çerçevesinde şefaath mevzuu ele alınacaktır. Ebû Hanîfe'nin görüşleri temelinde ortaya çıkan Mâturîdî'ye mezhebi imamına ait bu eserin araştırmacılar tarafından değişik açılardan ilmî değerlendirilmeye tabi tutulmasında fayda mülâhaza etmekteyiz. Mâturîdî şefaatten bahsetmeye Mu'tezîle ve Haricilerin görüşlerini eleştirmekle başlamış, şefaath anlayışını da ilgili âyetler ve akli delillerle temellendirmeye çalışmıştır. Şefaath konusunda hadislerin varlığından bahsetmekle yetinen Mâturîdî tefsirinde şefaath edeceklerden çok şefaath edilecekler ve Mu'tezîle'ye cevap sadedinde zikrettiği şefaath konu olacak günahlar üzerinde durmuştur. Kur'an'da açık bir şekilde sadece meleklerin şefaath edebileceğinden bahsedilmekle birlikte Mâturîdî şefaath edeceklerin melekler, Hz. Peygamber ve diğer peygamberler olduğunu ifade eder. Alah'ın rızasını kazanmak için mümin olmayı yeterli gören Maturidi tevhid ehli olan herkesi günahına bakılmaksızın şefaatten faydalanacaklar içerisinde mütalaa etmektedir.

Çalışma da Mâturîdî'nin tefsiri yanında klasik tefsirlerden ve ilgili günümüze araştırmalarından da istifade edilecektir. Ayrıca şefaathın, sembolik bir mana taşıdığına ve Kur'an'ın şefaathın varlığını değil, aslında yokluğunu ispata çalışmakta olduğuna dair söylemler de değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mâturîdî, Şefaath, Dua, Kur'an, Mu'tezîle.

Intercession within the Context of Maturidi's Exegesis

Abstract

This study discusses “Intercession” theme within the scope of Ebû Mansur el-Mâturîdî's work Te'vîlâtü'l-Kur'ân which is also known as Ahl al-Sünne. This work, belonging to Maturidi school of thought which emerged on the basis of Ebu Hanîfe's thoughts, the

*) Dr., Öğretim Üyesi, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı
(e-posta: mustafasen@aksaray.edu.tr). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3690-7582>.

founder of Hanefi sect, is considered to be worth to discuss from different points of view scientifically. Maturidi begins to mention "Intercession" by criticising the thoughts of Harici and tried to base it on relevant versicles and mental evidences. Contended with the existence of hadiths about intercession, Maturidi emphasizes those who are going to be interceded rather than the interceders and the sins that would be the subject of intercession in his gloss which he cited as an answer to Mu'tazilite. In the Qur'an it is clearly stated that only Angels can intercede. In addition to this Maturidi considers angles, The Prophet Mohammad and other prophets as the interceders. Maturidi who considers being a Muslim (believer) is sufficient for gaining God's sake, also thinks that the monotheists are going to be among the interceded people no matter how sinful they are.

In the study, classical hermeneutic texts (interpretations) and related current researches are going to be utilized besides Maturidi's Hermeneutic texts (interpretations). In addition the expressions that are considering the intercession as having a figurative meaning and saying the Quran actually tries to prove the non-existence of intercession rather than its existence, will also be evaluated

Keywords: Maturidi, Intercession, Prayer, The Qur'an, Mu'tazilite.

Giriş

Kur'an'ın, Cahiliye Arapları'nın zihinlerindeki yanlış düşünce ve inançları temizleme ameliyelerinden birisi de onların şefaata anlayışlarıdır. Mekkeli Müşrikler, dünyevî işlerinde zararı def etme ya da menfaat sağlama anlamındaki bu şefaati sıklıkla kullanıyorlardı. Allah'a yaklaştıraçağına ve kendilerine şefaata edebileceklerine inandıkları putlardan da bu sebepten vaz geçmek istemiyorlardı. Kur'an'ın temel ilkesi tevhide aykırı olan bu düşünce nüzül sürecinin başlarından itibaren vahiy tarafından tenkit edilmiştir. Daha çok ahiret, hesap ve kıyametten bahseden pasajlar içerisinde bulunan ve şefaatin olmayacağını ifade eden âyetler inanmayanlar için bütün kurtuluş kapılarını kapatmıştır.

Ehl-i kitap başta olmak üzere birçok dinde de kurtuluş ümidi olarak telakki edilen şefaata kavramının¹ varlığının ve keyfiyetinin ilk dönemlerden beri tartışılır olması onun Kur'an'da müspet ve menfi olarak zikredilmesinden kaynaklanmaktadır. Şefaatin yokluğunu söyleyenlerin de varlığını iddia edenlerin de en kuvvetli delilleri ilgili âyetlerdir. Öyleki kimi zaman aynı âyet iki muhalif grup tarafından da delil getirilmiştir.

Mu'tezilî âlimler şefaata meselesine "adalet" ve "el-menzile beyne'l- menzileteyn" ilkeleri çerçevesinde yaklaşmışlardır. Yani "murtekeb-i kebire/büyük günah işleyen" kimse tevbe etmeden ölürse bir müddet cennet ve cehennem arasında kalacak ve daha sonra cehenneme girecektir. Allah'ın bu kişiyi cezalandırması adaleti gereğidir. Dolayısıyla muhatap kitlesi inkârcı müşrikler ve Ehl-i kitap olan şefaatin, dostluğun ve fidyenin fayda vermeyeceğini ifade eden âyetlerin kapsamına büyük günah işleyenleri de dâhil etmişlerdir. Neticede Mu'tezilî âlimlerin bir kısmına göre şefaata asla mümkün değilken diğer bir

1) Alıcı, Mustafa, "Şefaata", *DİA*, İstanbul, 2010, C.XXXVIII, s.441-442.

kısmına göre de şefaata mü'minin sadece Allah katındaki derecesini yükseltmesini sağlamaktadır.²

Ehl-i sünnetin genel görüşü ise naklî ve aklî deliller müvacehesinde Allah'ın izin verdiği kimselerin yine Allah'ın razı olduğu kimselere şefaata edeceği yönündedir. Bununla birlikte şefaata etme ve edilme izninin kimlere verileceği, Allah'ın kimlerden razı olduğu, hangi günahların şefaatin kapsamına dâhil olacağı ilgili eserlerde tartışılmıştır.

Ehl-i sünnete göre şefaata denilince akla gelen Hz. Peygamberin şefaatidir. Her ne kadar Kuran'da açık bir şekilde mevzu bahis edilmiyorsa da hadis kaynaklarında Hz. Peygamberin şefaatiyle ilgili çok sayıda rivâyet mevcuttur.³ Ebu Hanife (ö.150/767) "el-Fıkhu'l-Ekber"de sadece Peygamberlerin şefaatinde bahsederken şârihi Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) âlimler, veliler, şehitler, fakirler ve müminlerin küçük yaşta ölen çocuklarını da şefaata edeceklerden saymaktadır.⁴ Eş'ari (ö.324/926) de Hz. Peygamber'in büyük günah işleyen kimseler için şefaata edeceğine dair icma olduğunu söylemiştir.⁵ Yine Maturidî kelamcı Nureddin es-Sâbûnî (ö. 580/1184) de Peygamberlerle birlikte hayırlı insanları da şefaata edecekler arasında saymaktadır.⁶

Ehl-i sünnet inancına göre ahirette ilk şefaata edecek olan Hz. Peygamberdir. Onun mahşer günü hesabın başlaması için yaptığı ve "eş-Şefâ'atü'l-Uzmâ/Büyük Şefaata" diye tabir edilen bu umumi şefaati birçok hadis kitaplarında zikredilir.⁷ Yine hadis kaynaklarında kimlerin kimlere hangi durumda şefaata edecekleri ile ilgili çok sayıda rivâyet mevcuttur. Mâturîdî Mu'tezile'ye kendi metodları olan âyetler ve aklî izahlarla cevap vermeye çalışmıştır. Bu sebepten olsa gerek tefsirinde özellikle Mu'tezile'yi eleştirdiği konularda hadislere pek müracaat etmemiş, sadece "Büyük günah işleyenler için şefaatin varlığını bildiren haberler/hadisler var."⁸ demekle yetinmiştir. Mâturîdî şefaatin varlığını ispat sadedinde hiçbir hadis metni zikretmemekle birlikte Mutezilenin görüşlerinin nakli esnasında Hz. Ali'nin ihtiyar bir kadınla diyalogunda söylediği ve aslı hadis olan⁹ "Onun şefaati ümmetinden büyük günah işleyenler içindir" sözünü aktarır.¹⁰ Meseleyi

2) Kadı Abdulcebbar, *Şerhu'l- Usuli'l-Hamse*, thk. Abdulkerim Osman, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1996, s. 688-692.

3) Buhârî, Daavât 21; Buhârî, Tevhid 24; Buhârî, Ezan, 8, 17; Müslim İman 86; İbn Mace, Zühd 37; Ebû Davud, Cihad 26; Ebû Davud, Salât, 37.

4) Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüdîm, *Şerhu Fıkhu'l-Ekber*, Daru'l-Kutubi'l-Arabiyyeti'l-Kubra, Mısır, s.84.

5) Eş'ari, Ebu'l-Hasan, *el-İbâne an Usûli 'd-Diyâne*, Dâru'l-Ensâr, Kahire 1397, s. 241.

6) Nureddin es-Sâbûnî, *el-Bidâye fî Usûli 'd-Din*, Şam, 1979, s.83.

7) Buhârî, Tefsir 2; Müslim, İman 84.

8) Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehlî's-Sünne*, thk. Mecdi Baslum, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye Beyrut, 2005, C.X, s.328.

9) شفاعتي لأهل الكبائر من أمتي. "Şefaatiim ümmetinden büyük günah işleyenleredir." (Tirmizi, Kıyame 11; İbn-i Mâce, Zühd 26.)

10) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.X, s.401.

Mâtürîdî'nin tefsiri bağlamında ele aldığımız ve çalışmanın makale boyutunu aşmaması için şefaathat konusunun detaylarına inmedik ve ilgili hadisleri değerlendirmeye almadık.

Mâtürîdî'ye göre tefsir nüzule şahit olan sahabenin işidir, Kurân'ın kastettiğidir, kesinlik ifade eder çünkü müfessir yaptığı yoruma Allah'ı şahit tutmaktadır. Te'vil ise fukahânın işidir, Kur'an'dan beşerin anladığı vecihlerdir, ihtimal bildirir.¹¹ Şefaathat ilgili yaptığı yorumların onun tefsir-te'vil anlayışı doğrultusunda olduğu görülür; kimi zaman ihtimaldir, denmiştir ya da bazıları şöyle söylemiştir, gibi ifadeler kullanır. Mâtürîdî gerek kendi takipçileri tarafından yeterli derecede tanıtılamaması ve gerekse Eş'arî âlimler tarafından akla fazla önem vermesinden dolayı Mu'tezile'ye benzetilerek¹² değerlendirilmesi neticesinde olması gereken ilgiyi yakın zamana kadar görememiştir. Yaşadığı bölgede son derece etkin olan Mu'tezile'ye karşı tefsirinde en ikna edici cevaplar veren ilk müfessir olarak değerlendirilmesi gerekirken Râzî'nin (ö. 606/1210) tefsirinin gölgesinde kalmıştır.¹³

Ehl-i sünnet tevhid ehli olan herkesi günahına bakmaksızın şefaathat faydalanacaklar içerisinde mütalaa etmektedir. Onlara göre mümin olmak Allah'ın rızasını kazanmak için yeterli bir sebeptir. Günümüz araştırmacılarından şefaathat bütünüyle Allah'a ait olmasından hareketle sembolik bir mana taşıdığını söyleyenler olduğu gibi hadisleri hesaba katmadan Kur'an'ın şefaathat varlığını değil, aslında yokluğunu ispata çalışmakta olduğunu söyleyenler de vardır.¹⁴ Kur'an'ın bütün yapısının aracılığa/şefaathate aykırı olduğunu söyleyen Fazlur Rahman (ö.1988) geleneksel İslamî düşüncenin şefaathat varlığına delil olarak kabul ettiği "izin verilenler hariç" ibaresinin Allah'ın sınırsız haşmetini tasvir eden belağatli sözler olduğunu vurgular.¹⁵

I. Şefaathat Mahiyeti

Tek anlamındaki "vetr" kelimesinin zıddı olarak çift anlamına gelen "شَفَاعَةٌ" kelimesi bir şeyi bir başka şeye eklemek, yan yana getirmek ve birine aracılık etmek anlamına gelen "شَفَعُ" kelimesinden türemiş bir mastardır. Kur'an'da da çift anlamına

11) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.I, s.49.

12) Kutlu, Sönmez, "Maturidi Akılcılığı ve Bunun Günümüz sorunlarını Çözmeye Katkısı," Büyük Türk Bilgini İmam Maturidi ve Maturidilik, Milletler Arası Tartışmalı İlmi Toplantı, 22-24 Mayıs 2009, İstanbul, İFAV, s.553.

13) Polat, Fethi Ahmet, "Te'vilâtü Ehl-i-Sünne'de Mu'tezilî Söylemin Kritiği", Büyük Türk Bilgini İmam Maturidi ve maturidilik, Milletler arası tartışmalı ilmi toplantı, 22-24 Mayıs 2009, İstanbul, İFAV, s.236.

14) Elik Hasan, *Kur'an'daki Allah Tasavvuru Açısından Şefaathat Bakış*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi,16 (2005), s.46; Düzenli, Yaşar, , *Üslup ve Semantik Açısından Kur'an ve Şefaathat*, Pınar Yayınları, İstanbul 2006.

15) Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an, Çev. Alparslan Açıkgenç*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014, s. 72,73; Şefaathat konusuna çağdaş yaklaşımlar ve tenkidi için bkz. Özgel, İshak, "Bazı Çağdaş Tartışmalar Açısından Mâtürîdî'nin Tevilâtü'l-Kur'an'ı", IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı velî Sempozyumu, Hanefilik-Mâtürîdîlik, 05-07 Mayıs 2017, Kastamonu, C.I, s.76-80.

gelen bu kelime¹⁶ mahlukâtı, zıddı olan “vetr” de Allah’ı ifade etmektedir.¹⁷ Rağıb el-İsfehani (ö. 502/1108), şefâat kelimesinin derece bakımından üstte olan bir kimsenin altta olan bir kimseye iyilik ya da kötülükte eklenmesi/katılması ve ona yardım etmesi suretiyle gerçekleştiğini, Kur’an da da bu anlamda kullanıldığını bildirmektedir.¹⁸ Şefaât kelimesi **مَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا** “Kim güzel bir (işte) aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah’ın her şeye gücü yeter.”¹⁹ âyetinde dünyada insanların hayır ya da şer herhangi bir işte ona yardım etmesi, eşlik etmesi ve aracı olması anlamında kullanılmaktadır. Kavram olarak şefaât genellikle “Kıyamet gününde Allah’ın izin verdiği peygamberlerin ve salih kulların mü’minlerin bağışlanması için niyazda bulunması” şeklinde tarif edilmiştir.²⁰ Mâturîdî de şefaati “Cezayı gerektiren davranışlarda söz konusu olan ve Allah’ın razı olduğu salih kimselerin aracılığı ile günahların affedilmesi” olarak tanımlamıştır. Mâturîdî ayrıca Allah’ın cezayı hak eden kişileri rıza ehli, salih ve iyi kimselerin şefaatiyle bağışlayacak olmasının inkâr edilemeyeceğini bildirmektedir.²¹

Şefaât edecekler Kur’an’da sadece melekler olarak geçmekle birlikte ilgili hadisler de dikkate alınarak şefaât yetkisi olanların melekler, peygamberler, sahabîler, âlimler, veliler, sıddıklar, salihler, şehidler, müttaki mü’minler, fakirler ve belâlara karşı sabreden mü’minlerin ölmüş küçük çocukları olduğu ifade edilmiştir.²² Mukâtil, (ö. 150/767) şefaât izni verileceklerin melekler²³ ve peygamberler;²⁴ Semerkandî (ö. 373/983) enbiya ve salihler;²⁵ İbn Atiyye (ö. 541/1147) peygamberler, âlimler ve diğerleri;²⁶ Râzî melekler, peygamberler, sıddıklar, şehitler ve Salihler;²⁷ Kurtubî (ö. 760/1359)

16) Fecr 89/3.

17) Halil b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân el-Ferâhîdî, *Kitabu'l-Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzumî, İbrahim es-Semerrâî, Mektebetü'l-Hilal, “şfa” md., C.I, s.260; Râğıb, el-İsfahani, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur’ân*, (Thk. M.H.Aytânî), Beyrut, 1998, s. 457; İbn Manzur, Ebû'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b Mukrim, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, 1992, “şfa” md., C.II, s.291.

18) Râğıb, *Müfredât*, s. 458.

19) 4/*Nisâl* 85.

20) Alıcı, “Şefaât”, *DİA*, İstanbul, 2010, C.XXXVIII, s.441.

21) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.X, s.329.

22) Ali el-Kârî, *Şerhu Kitabi'l-Fıkhî'l-Ekber*, s.84; Yavuz, Yusuf Şevki, “Şefaât”, *DİA*, İstanbul, 2010, C.XXXVIII, s.414.

23) Mâturîdî, *Te'vilât* C.I, s.212.

24) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.IV, s.499.

25) Semerkandî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed, *Bahru'l-Ulûm*, C.I, s.168.

26) İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, C.I,s.341.

27) Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, CVII, s.12.

şefaata edeceklerin peygamberler, âlimler, müctehidler, melekler ve diğerleri olduğunu söyler.²⁸

Mâtürîdî ise üzerinde pek durmamakla birlikte bazı âyetlerin yorumunda şefaata edeceklerden bahsetmektedir.²⁹ *قَدَمَ صِدْقٍ* terkindeki “kadem” kelimesinin şefaatten kinaye olabileceği te’vilinde bulunan Mâtürîdî Allah katında Hz. Peygamberin şefaata etmesini ima ettiğini söyleyenlerin olduğunu da bildirir³⁰ *وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ*³¹ âyetindeki “rahmet”in,³² *وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ*³³ âyetine³³ göre Hz. Peygambere verilecek olanın³⁴ ve *وَيَتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ*³⁵ âyetinde³⁵ belirtilen nimetin³⁶ de Hz. Peygambere verilecek şefaata olabileceğini söyler. Mâtürîdî, bunların yanı sıra Tekvîr suresinde geçen *ضَنِين* kelimesinin³⁷, Hz. Peygamberin bütün ümmetini kapsayacak bir şefaata işaret etmesinin mümkün olabileceğini söyler.³⁸ Mâtürîdî, Nisa 4/64³⁹ ve Nur 24/62’deki “istiğfâr” kelimelerini de Hz. Peygamberin şefaati olarak yorumlamıştır.⁴⁰ İsrâ 79. âyetteki *مَقَامًا مَّحْمُودًا* “övlümüş makam” ifadesini ilk dönemlerden itibaren birçok müfessir “şefaata makamı” olarak yorumlamıştır.⁴¹ Mâtürîdî âyeti “*Rabbin seni hamdedeceğin bir sonuca ulaştıracaktır.*” diye yorumladıktan sonra “*Şefaata makamı olduğunu söyleyenler de vardır ama doğrusunu Allah bilir.*”⁴² der. Mâtürîdî’nin öncelikle kendi görüşlerini zikredip arkasından farklı görüşleri vermesi şeklindeki metodundan yola çıkarak kendi görüşünün bu yönde olmadığını söyleyebiliriz.

28) Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi’li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kütübî’l-Misriyye, Kahire, 1964, C.III, s.273.

29) 10/*Yunus*/2.

30) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.VI, s.5.

31) 21/*Enbiyâ*/107.

32) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.VII, s.384.

33) 93/*Duhâ*/5.

34) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.X, s.559.

35) 48/*Feth*/2.

36) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.IX, s.292.

37) 81/*Tekvîr*/24.

38) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.XXVII, s.439.

39) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.III, s.241.

40) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.VII, s.241,601.

41) Mukatil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, thk. Abdullah Mahmud, Dâru İhyâi’t-Turâs, Beyrut, C.II, s.546; Yahya b. Sellâm, *Tefsîru Yahya b. Sellâm*, thk. Hind Şelbî, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 2004, C.I, s.156; Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi’l Beyân fî Te’vîli’l Kur’ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muesseseti’r Risâle, 2000, C. XIV, s.168; Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl, *Meâni’l-Kur’ân ve i’râbuhu*, âemu’l-Kutub, Beyrut, 1988, C.II, s.256.

42) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.II, s.232.

Ahirette şefaatin olmayacağını bildiren âyetler içerisinde şefaath kavramıyla ilişkili olarak *صديق حميم* /candan arkadaş, işleriyle ilgilenen, *خلة* /dostluk, *ولي* /işlerini üstlenen, *نصير* /yardımcı ve *عدل* /fidye kelimeleri kullanılmaktadır. Mâturîdî “adl” kelimesini mal yahut insan cinsinden fidye vermenin mümkün olmadığı⁴³, “hülle” kelimesini dostun dosta dünyadaki gibi faydasının olamayacağı⁴⁴, “sadik hamim” terkibini işiyle ilgilenen yakın bir dostunun bulunmayacağı şeklinde yorumlamıştır.⁴⁵ Mâturîdî fidye verecek bir şeyin olmadığı bir günde fidyenin zikredilmesini “şâyet olsa” veya dünyadaki amellerin yerine ahirette amel işlemeyi düşünseler bile kabul edilmeyeceği şeklinde ifade etmiştir.⁴⁶

Mâturîdî Bakara 254'teki *يَوْمَ لَا بَيْعَ فِيهِ* / alışverişin olmadığı bir gün anlamındaki ifadeyi yorumunda *إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ* âyetinde olduğu gibi alışverişin ancak dünyada olabileceğini ahirette her hangi bir pazarlığın olamayacağını söylemektedir.⁴⁷ Bu kavramları içeren âyetler dışında kimsenin kimseden hiçbir şeyi savamayacağını,⁴⁸ Kimsenin kimseden bir şey eksiltemeyeceğini,⁴⁹ herkesin sadece kendisiyle ilgileceğini⁵⁰ bildiren âyetler de vardır. Mâturîdî Mü'minler için şefaatin varlığına olan önkabulünden hareketle bu âyetlerden kastedilenlerin kâfirler olduğu hükmüne varmaktadır.

İlgili âyetler eksenin de şefaati dünyada ve ahirette olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Dünyadaki şefaath bazen hayırlı ya da şerli bir işe aracılık etmek bazen de mü'minler için dua etmek anlamlarına gelmektedir. Üzerinde duracağımız mesele şefaatin bu yönü değil, ahirette vuku bulacak olan şefaath olacaktır.

II. Şefaatin Olmayacağını Bildiren Âyetler

Bu kısımda içinde şefaath kelimesi geçen ve mutlak olarak şefaatin olmayacağını ifade eden âyetler konu edinilecek ve Mâturîdî'nin bu âyetleri nasıl yorumladığı ele alınırken çok detaya girmeden bazı klasik tefsirlere ve ilgili günümüz araştırmalarına da değinilecektir.

43) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.I, s.454.

44) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.II, s.232.

45) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.VIII, s.68.

46) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.IV, s.123.

47) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.II, s.233.

48) 2/*Bakara*/48, 123; 12/*Yunus*/67-68; 19/*Meryem*/42; 26/*Şuarâ*/88; 44/*Duhân*/41; 45/*Câsiye*/10; 52/*Târ*/46; 66/*Tahrîm*/10; 92/*Leyl*/11.

49) 6/*En'am*/164; 17/*İsrâ*/15; 35/*Fâtur*/18; 39/*Zümer*/7; 53/*Necm*/38.

50) 80/*Abese*/34-37.

1. Müddessir 74/48.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ

“Artık şefaatchilerin şefaati onlara fayda vermez.”

Mâtürîdî, kâfirler için düşünüldüğünde bu âyetin onların şefaatchilerinin olmayacağı ya da şefaatchilerin fayda sağlamayacağı anlamına geldiğini ve dolayısıyla şefaatin nefyini/yokluğunu gerektirdiğini söylemektedir. Müslümlar düşünüldüğünde ise şefaatin nefyini değil, şefaate edenlerin şefaatinin faydasının nefyini/olmayacağını ifade ettiğini bildirmektedir. Mâtürîdî’ye göre " لا شَفِيعَ لَهُ " denir ve bununla da ehl-i İslam kastedilirse, bu şefaatin faydası yok demektir; şefaatin kendisinin yokluğunu gerektirmez.⁵¹

Mâtürîdî burada büyük günah işleyenlerin (murtekib-i kebire) Müslümanlar’dan olduğunu ve şefaate ehil olduklarını bildirdikten sonra Mu’tezile’nin ve Hariciler’in şefaate anlayışına değinmektedir. Onlara göre Allah’ın “murtekib-i kebire”yi affetmesi caiz değildir, aksine o kimseler ebedi cehennemdedirler. Çünkü Allah onları cehennem azabıyla tehdit etmekte ve orada ebedi kalacaklarını bildirmektedir. Allah’ın va’dinden dönmesi ya da yalan haber vermesi caiz değildir. Şâyet şefaate gerçekleşecek ve Allah onları affedecek olsa söylediklerine muhalif davranmış, yalan haber vermiş olur. Bunun için “murtekib-i kebire”nin şefaate kurtulması mümkün değildir. Böylece onlar “murtekib-i kebire”nin ebedi cehennemde kalacağına hükmedince şefaati kabul etmemek zorunda kalmışlardır. Mu’tezile “Allah, bir kısmına hidâyet etti, bir kısmına da sapıklık lâyük oldu.”⁵² âyetine dayanarak azabı hak edip de azap görmemek caiz değildir, der. Yine onlara göre “İşte bu yüzden bizim şefaatchilerimiz yok.”⁵³ âyeti de şefaatin olmayacağına delil teşkil eder.⁵⁴ Mu’tezile va’d ve vaîd prensiplerinin neticesi olarak şefaati reddetmek durumunda kalmışlardır.

Mâtürîdî “Öyle bir günden sakının ki, o gün hiç kimse bir başkası adına bir şey ödeyemez. Hiçbir kimseden herhangi bir şefaate kabul olunmaz, fidye alınmaz.”⁵⁵ “Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın.”⁵⁶ “İşte bu yüzden bizim şefaatchilerimiz yok,”⁵⁷ âyetlerinden hareketle “o gün herkesin şefaatchisi onun amelidir. Kimin ameli güzel olursa o onu kurtarmıştır; kimin de ameli kötüyse cezayı hak etmiştir, onun şefaatchisi yoktur,” diye şefaatin olmayacağını iddia edenlere karşı “O gün, Rahmân’ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati

51) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.X, s.327.

52) 7/El-A’raf/30.

53) 26/Şuara/100.

54) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.X, s.327.

55) 2/Bakara/48.

56) 2/Bakara/254.

57) 26/Şuara/100.

fayda vermez.”⁵⁸ ile “Onlar, O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaata etmezler ve hepsi O'nun korkusuyla titrerler.”⁵⁹ âyetlerini incelemek gerekir, der. Bu iki âyette Allah'ın kıyamet günü bazı kullarına şefaata izni verdiğini ve şefaati nefyeden âyetlerde şefaatin mutlak olarak nefyinin değil; Allah'ın bazı mahlukâtı için şefaatin olmadığını delili, bazıları için de şefaatin varlığının delili olduğunu söyler. Diğer bir ifadeyle Mâturîdî şefaatin olamayacağından bahseden âyetlerin mefhum-u muhalifinden de şefaatin varlığını ispatlamaya çalışmaktadır.

İlginçtir ki, her fırsatta şefaatin varlığını savunan Mâturîdî, Ehl-i sünnet inancında daha çok ilgili hadisler üzerine bina edilen şefaata kavramıyla ilgili olarak hadislere pek müracaata etmez. Sadece “Büyük günah işleyenler için şefaatin varlığını bildiren haberler/hadisler var.” demekle yetinir. Şefaatin olmadığını bildiren âyetlerin de kâfirlere özel olduğunu söylemek suretiyle meseleyi halletmeye çalışır.⁶⁰

Mâturîdî Mu'tezile'den şefaatin varlığını kabul edenlerin de olduğunu ve bunların وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمُ الْعَذَابَ الْجَحِيمَ “İnananlar için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler: ‘Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tövbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru.’”⁶¹ âyetini delil kabul ederek Meleklerin şefaatinin dünyada sadece tevbe edenler için geçerli olacağı, büyük günahattan tevbe etmeyenlerin de ebedi cehennemde kalacakları görüşünde olduklarını söyler. Mâturîdî'nin bunlara verdiği cevap ise şöyledir: “Tevbe edenler ve Allah'ın yoluna uyanların şefaata konusunda menfaatleri nedir? Hâlbuki onlar tevbeleri ve doğru yola girmeleri neticesinde kurtuluşa ermişlerdir.”⁶²

Mâturîdî, buna cevap olarak söylenen “Onların menfaati Allah katındaki kıymetlerinin artması ve neticede derecelerinin yükseltilmesidir, tıpkı kişinin kralın yanında kardeşinin iyiliklerini sayıp dökmesi neticesinde kralın gözünde kıymetnin artması ve konumunun değişmesi gibi. İşte şefaata de aynen böyledir; ilahi huzurda o kimseler Allah dostlarına övülürler, sonra da dereceleri yükseltilir.” sözünün Mu'tezile'nin derecelerdeki yükselme anlamındaki şefaatin lezzetlerdeki artış demek olacağını ve ihtiyaç duyulan bir şey olmadığı için de bunun menfaat sayılamayacağını söyler.⁶³

Mu'tezile'nin bu akli izahlarına karşı Mâturîdî de akli yorumlarla şefaatin varlığını ispata çalışmıştır. İlk olarak onların lezzetlerdeki artış olarak yorumladığı şefaatin benzerinin ihtiyaçların giderilmesinde ve menfaat elde edilmesinde de olabileceğini söyler.

58) 20/Tâhâ/110.

59) 21/Enbiya/28.

60) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.X, s.328.

61) 40/Mü'min/7.

62) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.X, s.328.

63) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.X, s.328.

Mâtürîdîye göre ihtiyaç varsa menfaaat söz konusudur. Büyük günah işleyenler şefaate ihtiyaç duyarlar, tevbe edenler ise şefaate ihtiyaç duymazlar. Bu yüzden de büyük günah işleyenler için şefaate haklıdır.

Mâtürîdî, Mu'tezilenin bir başka iddiası olan "cezayı hak etmiş birisinin affedilmeyeceği" görüşüne mukabil şefaatin zaten ceza gerektiren durumlarda olduğunu, dolayısıyla Allah'ın iyi ve rıza ehli kimselerin şefaatiyle bu günahkâr kimselerin affedilmesinin sağlanmasının inkâr edilemeyeceği görüşünü bildirmektedir.⁶⁴

Mâtürîdî, Mu'tezile'nin yukarıda verdiği misali isabetli bulmaz. Gerekçe olarak da şöyle söyler: "Kişinin, kralın yanında arkadaşının iyi yönlerini anlatması ve onu övmesi kralın bu kişinin durumunu bilmemesinden dolayı bir anlam ifade eder. Hâlbuki Allah herkesin halini bilir. İşin iç ve dış yüzüne vaktî olması için birilerinin bildirmesine ihtiyacı yoktur. Dolayısıyla bu şefaatin onların söyledikleri gibi değil, bizim dediğimiz gibi olduğunu ispatlar."⁶⁵

Maturîdî'ye göre Allah'a karşı olan her davranışı şeytana ibadet ve alternatif bir şeriat kurma olarak görmek, peygamberlerin ve salih kulların da küçük günah işleyebileceklerini söyleyen Mu'tezile'nin çelişkisidir. Günah işleyen şeytanın emriyle günah işlemez. Şeytana ibadet kişinin zevk almasıyla değildir. Yaratılıştan gelen zevk ve sevinç duyguları vardır. Kul günah işlerken bile şeytanı düşman bilir ve Allah'ın rahmetini umar.⁶⁶

Şefaate kavramı nüzul tertibine göre ilk defa bu âyette geçmektedir. Bütün müfessirlere göre bu âyetlerin muhatabı Mekke müşrikleridir. Onlar Allah'ı bir hükümdar gibi tasavvur ediyor, darda kaldıkları zaman Allah katında kendilerine şefaate edecek ve kendilerini Allah'a yaklaştıracak ruhani birtakım varlıklara tapıyorlardı. İşte bu âyet onların bu inancını reddetmekte, Allah'a kulluk için araçlara gerek olmadığını bildirmektedir.⁶⁷

2. A'râf 7/53.

فَدَّجَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا

"Gerçekten Rabbimiz'in peygamberleri hakkı getirmişlerdi. Şimdi bizim için şefaateçiler var mı ki bize şefaate etseler."

Mâtürîdî burada müşriklerin dünyada birbirlerine şefaate ettikleri gibi ahirette de şefaate ummaları ya da taptıkları putlardan şefaate beklemeleri yorumunu yapmakla yetinir.⁶⁸ Ancak daha sonraki bazı müfessirlerin bu âyetlerden bile şefaatin varlığını ispata çalıştıkları görülmektedir.⁶⁹

64) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.X, s.328.

65) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.X, s.329.

66) Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Kitabu't-Tevhîd*, thk. Fethullah Halif, Dâru'l-Câmiâtü'l-Mısriyye, İskenderiye, s.369.

67) Ateş, Süleyman, *Kur'an'ı Kerîm Tefsîri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, C.VI, s.2854.

68) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.X, s.438.

69) Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, C.I, s.520.

3. Yâsîn 36/23-24.

أَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدْنِي الرَّحْمَانُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِي عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونِي

“O’nu bırakıp da başka ilâhlar mı edineyim? Eğer Rahmân bana bir zarar vermek istese, onların şefaati bana hiçbir fayda sağlamaz ve beni kurtaramazlar.”

Mâtürîdî’nin bu âyetle ilgili herhangi bir açıklaması yoktur. Buradaki şefaata putperest bir kavme gönderildiği muhtemel olan peygamberleri yalanlayanlara tevhide telkin eden ve Allah’ın azabına karşı taptıklarının şefaata edemeyeceğini bildiren bir kişinin hikâyesinde geçmektedir. İbn Âşûr’un (ö. 1284/1868) da dediği gibi buradaki “şefaati hiç bir fayda vermez” ifadesi aynı zamanda “şefaata etme yetkileri yoktur” anlamına gelmektedir ve konu imanla ilgili meselelerin izahında geçmektedir.⁷⁰

4. Şu'arâ 26/100-101.

فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ وَلَا صِدِّيقٍ حَمِيمٍ

“İşte bu yüzden bizim şefaathçilerimiz yok. Candan bir dostumuz da yok.”

Hız. İbrahim’in tevhid mücadelesini anlatan pasajların arkasından gelen bu âyet kalb-i selim dışında mal ve evladın hiç bir yarar sağlamayacağı belirtildikten sonra cehennemliklerin kendi dilinden aktarılmıştır. Mâtürîdî, onların dünyada iken هُوَ لَا إِيَّاهُ يَسْتَعِينُونَ “Bunlar bizim Allah katındaki şefaathçilerimizdir,”⁷¹ demelerine karşılık ahirette böyle bir şefaatin olmadığını gördüklerinde hüsrânlarını ifade etmek üzere “İşte bu yüzden bizim şefaathçilerimiz yok,” dediklerini aktardıktan sonra “şefaathçileri olsa da şefaati fayda vermez.” yorumunu yapmaktadır.⁷²

Mukâtil, Allah’ın, meleklerin ve çocukların şefaata ettiklerini gördüklerinde Müşriklerin “Bizim için böyle şefaathçiler yok” diyeceklerini belirtmektedir.⁷³

5. Yûnus 10/17-18.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هُوَ إِلَّا اللَّهُ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

“Allah’ı bırakıp, kendilerine ne zarar, ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve ‘İşte bunlar Allah katında bizim şefaathçilerimizdir’ diyorlar.”

70) İbn Âşûr, Muhammed Tahir Âşûr el-Tunusî, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, ed-Dâr et-Tûnusiyye li'n-Neşr, Tunus, 1984, C.IV, s.11.

71) 10/Yunus/18.

72) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.VIII, s.68.

73) Mukatil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, thk. Abdullah Mahmud, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut, C. III, s.271.

Mâtürîdî bu âyetin yorumunda özetle şefaata edenin şefaata edilenden daha iyi konumda olması gerektiğini ve şefaatin Allah'ın iznine bağlı olarak ancak tevhid ehli için geçerli olduğunu söyler.⁷⁴ Mâtürîdî Melekler dışındaki şefaata edeceklere ikinci kez burada “*Tap-tıklarından enbiya ve rusul dışındakilere şefaata yoktur.*” diyerek işaret eder.⁷⁵

6. En'âm: 6/51

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ

يَتَّقُونَ

“Kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir şefaataçi bulunmaksızın, Rab'leri'nin huzurunda toplanmaktan korkanları, Allah'a karşı gelmekten sakınınsınlar diye, onunla (Kur'an ile) uyar.”

Mâtürîdîye göre bu âyet “*Bunlar Allah katında şefaataçilerimizdir.*” ve “*Biz bunlara sadece bizi Allah'a yaklaştırıyolar diye ibadet ediyoruz.*”⁷⁶ diyen müşriklere cevap niteliğindedir. Ancak Mâtürîdî buradaki muhatabın mü'minler olduğu görüşünü de yorumsuz olarak nakletmektedir.⁷⁷ ilk müfessirlerden Mukâtil âyetten Allah'tan başka şefaataçilerinin ve yardımcılarının olmadığını bilen fakir Araplar ve kölelerin kastedildiğini ve âyetin elit müşriklerin ilk inanan bu fakir ve köle olan Müslümanları hor görmeleri ve Hz. Peygamber'den onları yanından kovmasını istemeleri neticesinde indiğini belirtmektedir.⁷⁸

Zemahşerî, (ö. 538/1144) âyetin muhatapları konusunda farklı görüşler ileri sürmüştür: Birinci olarak Müslüman olan ancak amellerinde ifrata kaçan mü'minlerdir. Bu takdirde anlam “*Onları vahiyyle uyar ki muttakilerden olabilsinler.*” şeklindedir. İkincisi dirilişe inanan Ehl-i kitapır. Üçüncüsü de dirilişin olacağını duyan ve helak olmaktan korkan bazı müşriklerdir ki onların inatçı olanları dışındakilerin uyarıdan faydalanacağı düşünülür. Zemahşerî , لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ ibaresinin hal cümlesi olduğunu ve âyete “Yardım ve şefaata edilmeksizin haşrolmaktan korkarlar” anlamı kattığını bildirmektedir.⁷⁹

Râzî Allah'ın huzurunda toplanmaktan korkanlarla ilgili olarak bir kaç görüş zikreder:

Birincisi muhatap Hz. Peygamber'in ahiret azabıyla korkuttuğu kâfirler olabilir. Nitekim bazıları bundan etkilenerek “*Muhammed'in söylediği hak olabilir*”, demişlerdir.

74) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.VI, s.23.

75) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.VI, s.24.

76) 39/Zümer/3.

77) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.IV, s.90.

78) Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, C.I, s.562.

79) Zemahşerî, *el-Keşşâf*, C.II, s.26.

Bu görüşe göre hitabın mü'minlere hamledilmesi uygun değildir, çünkü onlar Rabbler'i huzurunda haşrolacaklarını bilirler.

İkincisi muhatap mü'minlerdir. Çünkü onlar haşra yakinen inanıyorlarsa da azaptan emin değiller, en azından amellerde kusuru olanlar haşrdan korkmaktadırlar.

Üçüncüsü ise muhatabın herkes olması daha uygundur. Her akıllı olan haşrdan korkar. Ayrıca Hz Peygamber herkese tebliğ yapmak üzere gönderilmiştir.⁸⁰ Râzî (ö.606/1210) özetini aktardığımız yukarıdaki görüşleri verdikten sonra kendi görüşünü de şöyle izah eder: “Muhatap kâfirler olursa diğer âyetlerde açıkça belirtildiği gibi onlar için şefaât sözü konusu olmadığından problem yok. Ancak muhatap mü'minler olursa “onların Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.” âyeti bizim Mü'minler için şefaatin sabit olduğu görüşümüzü nakzetmez. Zira meleklerin ve peygamberlerin şefaati tamamen Allah'ın iznine bağlıdır, dolayısıyla gerçekte şefaât Allah'tandır.”⁸¹

7. En'âm 6/94.

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ رَعَيْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءَ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ

“Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz. Size verdiğimiz dünyalık nimetleri de arkanızda bıraktınız. Hani hakkınızda Allah'ın ortakları olduğunu zannettiğiniz şefaâtçilerinizi de yanınızda görmüyoruz? Artık aranızdaki bağlar tamamen kopmuş ve (Allah'ın ortağı olduklarını) iddia ettikleriniz, sizi yüzüstü bırakıp kaybolmuşlardır.”

Mâturîdî âyetin ilk cümlesini açıklarken insanın tıpkı ilk yaratıldığındaki gibi yalnız olarak Allah'ın huzuruna çıkacağını dünyada övündüğü mal, evlat ve yakınlığı orada bulamayacağını belirtmektedir. Müellif âyetin sonundaki, insanın yalnızlığını pekiştiren şefaâtçinin olmadığını söyleyen ifadeyi Müşriklere hamletmektedir.⁸² Diğer bir ifadeyle âyetin başını âm/genel, son kısmını ise mü'minlere şefaatin hak olduğu kabulünden dolayı hâs/özel kabul etmektedir.

8. En'âm 6/70.

وَدَّرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَعَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَذَكَرَ بِهِ أَن تَنْبَسِلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعَدَلَ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤَخِّدُ مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ

80) Râzî, Fahrüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Mefâtihi'l-Ğayb*, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut, C.XII, s.539.

81) Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C.XII, s.540.

82) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.IV, s.176-177.

“Dinlerini oyun ve eğlence edinenleri ve dünya hayatı kendilerini aldatmış olanları bırak. Hiç kimsenin kazandığı yüzünden mahrumiyete sürüklenmemesi için Kur’an ile öğüt ver. Yoksa ona Allah’tan başka ne bir dost vardır, ne de bir şefaataçı. (Kurtuluşu için) her türlü fidyeyi verse de bu ondan kabul edilmez. İşte onlar kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. Küfre saplanıp kalmalarından dolayı onlara çılginca kaynamış bir içecek ve elem dolu bir azap vardır.”

Mâtürîdî ilgili âyetin tefsirinde hesap gününün genel tablosunu yansıtır. Dünyada insanların birbirlerine şefaataçı oldukları, yardım ve aracılık ettikleri, birbirlerinden zararı giderdikleri ancak ahirette tıpkı “Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün kulakları sağır edercesine şiddetli ses geldiği vakit, işte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır.”⁸³ âyetinde olduğu gibi amelleriyle başbaşa kalacakları, ne bir dostlarının ne de bir şefaataçilerinin olmayacağı yorumunu yapar.⁸⁴

9. Zümer 39/43-44.

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ قُلْ أَوْلُو كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا يَعْقِلُونَ قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Yoksa Allah’tan başka şefaataçiler mi edindiler? De ki: ‘Hiçbir şeye güçleri yetmese ve düşünemiyor olsalar da mı?’ De ki: ‘Şefaata tümüyle Allah’a aittir. Göklerin ve yerin hükümranlığı O’nundur. Sonra yalnız O’na döndürüleceksiniz.”

Mâtürîdî’ye göre bu âyette bahsedilen şefaataçilerden maksadın melekler olduğunu söyleyenlerin görüşü pek isabetli değildir. Çünkü âyetin devamında müşriklerin şefaataçilerini umdukları bu varlıkların ‘akletmeyen’ ve ‘hiçbir şeye sahip olmayan’ nitelemesi vardır. Oysa melekler akıl ve ilim sahibi varlıklardır. Dolayısıyla burada kastedilen müşriklerin şefaataçilerini umarak taptukları putlardır.⁸⁵

Ancak Mâtürîdî’nin aksine ilk müfessirlerden Mukâtil kastedilenin melekler olduğu ve “hiçbir şeye sahip değilse” ifadesinin de “şefaata hakkına sahip değilse” anlamında olduğunu belirtmiş, ancak devamındaki وَلَا يَعْقِلُونَ ifadesine herhangi bir yorum getirmemiştir.⁸⁶

Mâtürîdî 44. âyetteki جَمِيعًا الشَّفَاعَةُ قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا “De ki: şefaata bütünüyle yalnız Allah’a aittir” ifadesinin şefaatin tamamen Allah’ın elinde olduğu, dilediği kimselere razı olduğu kimseler için şefaata izni vereceği anlamında olduğunu belirtir.⁸⁷ Taberî (ö. (310/922). de

83) 80/Abese/33-37.

84) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.IV, s.122.

85) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.VIII, s.688.

86) Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, C.III, s.69.

şefaatin bütünüyle Allah'a ait olmasını onun tasarrufunda ve iznine bağlı olması şeklinde yorumlamıştır.⁸⁸ Râzî ise bu âyeti yorumlarken benzer ifadeler kullandıktan sonra söz konusu âyetin şefaatin olmayacağına delil olduğunu söyleyenleri de eleştirmiştir. Râzî'ye göre Kur'an'da benzer üslup vardır. Örneğin insanın ölümüyle ilgili olarak Kur'an'da birkaç yerde canı alan Allah,⁸⁹ bir yerdede meleklerdir.⁹⁰ Burada hakikatte canı alan Allah'tır. Ancak sebepler âleminde Allah her bir iş için melek/melekler görevlendirmiştir. Ruhların kabzedilmesi için de ölüm meleğini vazifelendirmiştir.⁹¹

10. Mü'min (Ğafir) 40/18.

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْأَزْفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاطْمِينٍ مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ

يُطَاعُ

“Yaklaşmakta olan gün konusunda onları uyar. O gün yürekler gam ve tasa ile dolu, (sanki) gırtlaklara dayanmıştır. Zalimlerin ne sıcak bir dostu, ne de sözü dinlenir bir şefaatchisi vardır.”

Mâturîdî âyetteki *الحميم* kelimesine “yakın olan, arkadaşıyla ilgilenen ve ona gelebilecek müsibetleri izale etmeye çalışan” anlamı vermiştir. Devamındaki *ولا شفيع* kelimesinin sıfatı olan *يُطَاعُ* kelimesini ise “kabul edilmek” anlamında almış ve şefaati fayda vermeyecek şekilde yorumlamıştır.⁹² Taberî başta olmak üzere birçok müfessir ve dilciler de aynı şekilde buradaki *يُطَاعُ* kelimesini *شفيع* kelimesinin sıfatı olarak “kabul edilmek” anlamında almışlardır.⁹³

Zemahşerî buradan hem şefaatin hem de itaatin olmayacağı anlamı çıkabileceği gibi sadece itaatin/kabulün olmayacağı anlamı da çıkabileceğini söylemektedir. Bu tıpkı “*Bende satılacak kitap yok*” cümlesindeki gibidir. Kitap yok, dolayısıyla satış da yok. Ya da kitap var ama satmıyorum şeklinde anlaşılabilir. Zemahşerî burada kastedilenin âyetteki zalimler olduğundan dolayı hem mevsufun hem de sıfatın nefyinin gerektiğini bildirir. Bunu desteklemek için de Hasan Basri'den “*Allah'a yemin olsun ki onlar/za-*

87) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.VIII, s.689.

88) Taberî, *Câmiu'l Beyân fi Te'vili'l Kur'an*, C.IXX, s.300.

89) 39/Zümer/42; 2/ Bakara/28,258.

90) 32/Secde/11.

91) Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C.XXXVI, s.457.

92) Mâturîdî, *Te'vilât*, C.IX, s.15.

93) Taberî, *Câmiu'l Beyân*, C.XXI, s.369; Ebû Ca'fer en-Nehâs, *l'râbu'l-Kur'an*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, C. IV, s.22; Zemahşerî, Ebû Kasım Mahmud b. Amr b. Ahmed, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidü't Tenzîl*, Beyrut, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 1407, C.IV, s.157-158.

limler için asla şefaata yoktur” sözünü nakleder. Daha sonra “savaşacak silahım, binecek atım yok ki harbe gideyim” cümlesini örnek getirerek mevsufun yokluğunun sıfatın da yokluğunu gerektirdiğini bildirir.⁹⁴

11. Rûm 30/1-13.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءٌ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ

كَافِرِينَ

“Kıyametin kopacağı günde, suçlular hayal kırıklığı içinde ümitsizliğe düşeceklerdir. Onların, Allah’a koştukları ortaklardan kendileri için şefaatchiler de olmayacaktır. Artık onlar ortak koştukları şeyleri de inkâr ederler.”

Mâtürîdî burada ya şefaati umulan putlar kendilerine tapanları inkâr edecek, ya müşrikler taptıkları putları inkâr edecek, ya da birbirlerini inkâr edecekler, diye üç ihtimalden söz etmektedir.⁹⁵

12. Bakara 2/48.

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا

هُمْ يُنصَرُونَ

“Öyle bir günden sakının ki, o gün hiç kimse bir başkası adına bir şey ödeyemez. Hiçbir kimseden herhangi bir şefaata kabul olunmaz, fide alınmaz.”

Mâtürîdî bu âyetin yorumunda "Ya şefaat edecek kimse yok; ya da şefaatchileri olsa da faydası yok." dedikten sonra insanın dünyada başına gelen şeylerden üç şekilde kurtulabileceğini ama bunların ahirette geçerli olmayacağını belirtir: 1- Mal ya da can cinsinden fide vermek suretiyle. 2- Kendi lehine aracılık yapanlar sayesinde. 3- Kendisine yardım edenler sayesinde.⁹⁶ Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın bu tür âyetlerden maksadının insanların dünyadaki sıkıntılardan kurtulmak için başvurduğu bu yolların ahirette geçerli olmayacağını vurgulamak olduğunu söyleyebiliriz.

Mâtürîdî âyetin ahirete inanan Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında indiğini söylerken şefaata kelimesiyle bağlantısına hiç değinmez.⁹⁷ Âyet İsrailoğullarından bahseden pasaj içerisinde geçmekte olup işlerini hep referans, torpil, aracı, müttefik ve yardımcı kimselele yürütenlere bir cevap niteliğindedir.

94) Zemahşerî, *el-Keşşâf*, C.IV, s.157-158.

95) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.VIII, s.265.

96) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.I, s.454.

97) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.I, s.454.

Taberî şefaati “ihtiyacını gidermesi için birisinden yardım istemek” diye tarif eder.⁹⁸ Bu hitabın “Allah’ın sevgili oğullarıyız, peygamberlerin çocuklarıyız. Dolayısıyla atalarımız bize Allah katında şefaate edecektir.” anlayışındaki İsrailoğulları olduğunu söylemektedir. Allah da onlara kıyamet günü kimsenin kimseden hiçbir şeyi savamayacağını, şefaate ve fidyenin fayda vermeyeceğini, herkese hak ettiğinin karşılığının tastamam verileceğini bildirmektedir.⁹⁹ Âyetin lafzından umumilik çıkıyorsa da maksat husûsî olarak Yahudilerdir.¹⁰⁰ Konu Yahudiler olunca hitap da sadece onlardır.¹⁰¹ Zemaşşerî kimsenin kimseden bir zararı def edemeyeceğini kesin olarak ifade eden bu âyeti âsiler/ büyük günah işleyenler için şefaatin olmayacağına delil getirmiştir.¹⁰²

İbn Atiyye bu âyetin iniş sebebiyle ilgili olarak İsrailoğullarının “Biz Allah’ın ve peygamberlerinin oğullarıyız ve atalarımız bize şefaate edecektir.” demeleri üzerine Allah Teâlâ kıyamet günü onlar için şefaatin kabul edilmeyeceğini, kimsenin kimseden hiçbir şeyi savamayacağını bildirmektedir.¹⁰³ Râzî bu âyetin tefsirinde şöyle söyler: “Bir Arap sıkıntıya düşerse kabilesi önce onu asabiyet taassubu gereği kuvvetle oradan çekip almayı denerler. Bunda başarılı olamazlarsa işi yumuşatır, yalvarır, yakarır ve araya başka dostlarını/şefaateçilerini koyarlar. Bunda da başarılı olamazlarsa fide vermeyi denerler. Allah Teâlâ ahirette bu tür yardımların, dostlukların ve fidyenin geçersiz olacağını bildirmektedir.”¹⁰⁴

Râzî bu yorumdan sonra “İnsan ölümden sonra şefaate, yardım ve fidyenin olmadığını tasavvur edince günahlardan etkili bir şekilde sakındırma ve tevbe ile hataların telafisi için de kuvvetli bir teşvik vardır.” demek suretiyle şefaatin olmayışının bildirilmesinin günahlardan sakındırma ve tevbe için teşvik anlamı taşıdığını bildirmektedir. Râzî’nin yukarıdaki görüşlerine ilaveten “Bu âyet her ne kadar İsrailoğulları hakkında inmişse de bu vasıfları taşıyan herkes için umumidir.” demesi şefaate karşı olumsuz bir tutum sergilediği izlenimi uyandırır da hemen akabinde Hz. Peygamberin şefaati konusunda ümmetin icma ettiğini söyler ve “...Rabbin seni Makam-ı Mahmud’a ulaştırır.”¹⁰⁵ “Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın.”¹⁰⁶ âyetlerini buna delil getirir. Ardından da Yahudiler’in atalarının kendilerine şefaateçi olacaklarını zannetmeleri üzerine bu âyetin indiğini, âyetin zahirinin şefaatin mutlak olarak nefyini gerektirse de taat ehli için şefa-

98) Taberî, *Câmiu’l Beyân*, C.I, s.31.

99) Taberî, *Câmiu’l Beyân*, C.I, s.32.

100) Taberî, *Câmiu’l Beyân*, C.I, s.32-33.

101) Vâhidî, Ebu’l-Hasan Ali b. Ahmed, *el-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitabi’l-Azîz*, thk. Safvan Adnan, C.I, s.104.

102) Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, C.I, s.136.

103) İbn Atiyye, Ebû Muhammed, Abdulhak, *el-Muharreru’l-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitabi’l-Azîz*, C.I, s.39.

104) Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C.III, s.494.

105) 17/İsrâ/79.

106) 93/Duha/5.

tin sevabı artırması konusunda icma olduğunu ve bunun büyük günah sahibi Müslüman hakkında da olabileceğini vurgular.¹⁰⁷

13. Bakara 2/123.

وَأَتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ

“Kimsenin kimse namuna bir şey ödemeyeceği, hiç kimseden fidye alınmayacağı, kimseye şefaatin (aracılığın) yarar sağlamayacağı ve hiç kimsenin hiçbir taraftan yardım göremeyeceği günden sakının.” Bu âyetle ilgili Mâtürîdî’nin her hangi bir yorumu yoktur.

14. Bakara 2/254.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler ise zalimlerin ta endileridir.”

Mâtürîdî dünyadaki gibi dostluk ve şefaatin olmadığını söyledikten sonra kimsenin kimseye faydasının dokunamayacağını, şefaati edemeyeceğini de muhtemel görür. Ona göre âyetin evvelinde hitap mü’minlere olsa da oradaki vasıflar kâfirlerin vasıflarıdır, ancak yine de kâfirlerin yaptığını yapanlara bir uyarı vardır.¹⁰⁸ Mâtürîdî’nin buradaki ifadelerinden te’vilde biraz zorlandığı açıkça görülmektedir.

Taberî âyetin zahirinin umum ifade ettiğini ancak kastedilenin has olduğunu bildirmektedir. Âyet her ne kadar bütün insanları muhatap olsa da şefaatin sadece kâfirler için olmayacağını bildirdikten sonra, Katade’nin “Dünyada insanlar birbirlerini severler ve birbirlerine yardım ederler. Ahirette ise sadece muttakiler arasında dostluk vardır,” sözünü nakleder.¹⁰⁹ İbn Atiyye, Taberî’nin bu yorumunu “Buna gerek yok, âyet ahirette dünyadaki gibi dostluk ve şefaatin olmadığını bildirmektedir,” diyerek eleştirir.¹¹⁰ Bakara 48. ve 123. âyetlerde konu Yahudilerdi. Bütün müfessirler bu mevzudan hareketle “şefaatin olmayacağı” ifadesini hep bu çerçevede yorumlamışlardır. İbn Ebi Hatîm’e (ö. 327/938) göre burada her ne kadar hitap Müslümanlar’a olsa da mü’minlerin birbirlerine şefaati

107) Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C.III, s.496.

108) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.II, s.233.

109) Taberî, *Câmiu’l Beyân*, C.V, s.383,384.

110) İbn Atiyye, *el-Muharreru’l-Vecîz*, C.I, s.339-340.

edeceğine dair delillerin varlığı maksadın kâfirler olduğunu göstermektedir ve dünyada insanlar arasındaki gibi yardımlaşma, aracılık etme ve dostluk ahirette muttakiler dışındakilere yoktur.¹¹¹ Vahidî (ö. 468/1076) âyetin sonundaki *وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ* “*İnkâr edenler ise zalimlerin ta kendileridir*” ifadesini gerekçe göstererek hükmün kâfirlere has olduğunu söyler.¹¹²

III. İstisna Edatıyla Şefaatin Olabileceğini Bildiren Âyetler

Bu kısımda şefaata edecek ve şefaata edilecek bazı kimselere Allah’ın izin verebileceğini işaret eden ve şefaatin delili olarak kabul edilen âyetler ele alınacaktır.

1. Necm 53/26.

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى

“Göklerde nice Melekler vardır ki onların şefaathesi; ancak Allah’ın izniyle, dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar.”

Nüzul tertibine göre ilk defa bu âyette istisna edatıyla şefaatten faydalanacaklardan bahsedilmektedir. Mâturîdî’ye göre burada iki anlam vardır: Birincisi şefaata edecek nice melek vardır ki onların şefaathesi sadece Allah’ın dilediği ve razı olduğu kişilere fayda verir. İkincisi gökyüzünde nice melek vardır ki onların şefaata etme yetkisi yoktur. Onlar ancak Allah’ın dilediği ve razı olduğu kimselere şefaata edebilirler. Bunun yanısıra Mâturîdî meleklerin ahirette şefaata ettikleri kimselerin dünyada şefaata ve dua ettikleri kimseler olduklarına dair bir görüşü de yorumsuz olarak zikreder.¹¹³

Mukâtil, Mekkeli müşriklerin melekleri Allah’ın kızları olarak görüp şefaathesini umduklarını zikrettikten sonra Mâturîdî’nin görüşüne paralel olarak meleklerin şefaathesinin Allah izin verdikten sonra olacağını söyler.¹¹⁴

Sa‘lebî’nin (ö. 427/1035) belirttiğine göre Mekkeli müşrikler Allah’ın kızları olarak kabul ettikleri Melekleri tapıyorlar ve onların şefaathesini umuyorlardı.¹¹⁵ Taberî ve Zemahşerî’ye göre de meleklerin bile faydasının dokunamayacağı bu kimselere putların şefaathesi olamayacağı vurgulanmaktadır.¹¹⁶

111) İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, thk. Esad Muhammed, Suud, C.II, s.485.

112) Vahidî, *el-Vecz*, C.I, s.182.

113) Taberî, *Câmiu’l Beyân*, C. XXII, s.529; Mâturîdî, *Te’vilât*, C.IV, s.427.

114) Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, C.IV, s.163.

115) Sa‘lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, *el-Keşfu ve’l-Beyân an Tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabiyyi, Beyrut, 2002, C. IX, s.147,148.

116) Zemahşerî, *el-Keşşâf*, C.IV, s.424.

Âyette, Mekkeli müşriklerin değer atfettikleri ve şefaathlerini umdukları meleklerin şefaath yetkileri varsa da bunu ancak Allah'ın izniyle ve Allah'ın hoşnut olduğu kimselere kullanabileceğinin vurgulandığı görülmektedir.

2. Meryem 19/85-87.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَانِ وَفْدًا وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وَرْدًا لَا يَمْلِكُونَ

الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَانِ عَهْدًا

“Allah’a karşı gelmekten sakınanları Rahmân’ın huzurunda bir elçiler heyeti gibi toplayacağız, suçluları da suya koşan susuz develer gibi cehenneme sevk edeceğimiz günü düşün! Rahmân’ın katında söz almış olanlardan başkaları şefaath hakkına sahip olmayacaklardır.”

Mâtürîdî bu âyetin yorumuna Mu’tezile’nin görüşlerini tenkitle başlar: “Şefaath azabı ve cezayı hak eden içindir. Cezası olmayan ya da günahları affedilmiş bir kimse için şefaathin bir manası da faydası da yoktur. Dolayısıyla Mu’tezile’nin büyük günah işleyen kimsenin affolunmayacağı görüşü ve küçük günah işleyenlerin affedilmiş oldukları görüşü batıl olur. Çünkü onlara göre büyük günah işleyene şefaathin etkisi; küçük günah işleyenine ise şefaate ihtiyacı olmaz.”¹¹⁷ Mâtürîdî hem küçük hem de büyük günahların af kapsamına girme ihtimali varken sadece küçüklerin bağışlanacağı hükmünü vermenin pek isabetli olmadığı kanaatinde dir.¹¹⁸ Yine Mâtürîdî’ye göre Mu’tezile gibi düşünülürse Kur’an’ın ve sünnetin açıkça zikrettiği kurtuluş müjdelilerinden bir kısmı yok sayılmış, Müslümanlar’ın Allaha ve rahmetine olan umutları ve peygamberin şefaathine olan ümitleri boşa çıkmış olur.¹¹⁹

Mâtürîdî Mu’tezile’yi her eleştirdiğinde “Bağışlananlar için şefaathin hiçbir anlamı yoktur.” der. Mâtürîdî “Şefaath bir kimsenin iyi özelliklerini onun durumunu bilmeyen üstün mevkideki birine anlatıp yardımını beklemektir.” diyenlere de bunun Allah için düşünülemediği, dolayısıyla böyle bir şefaathin mümkün olmadığı cevabını verir.¹²⁰

Mâtürîdî buradaki “ahd” kelimesinden kastedilenin Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik, salih amel ve namaz olabileceği görüşlerini yorumsuz olarak verir.¹²¹ Âyetin, siyak-sibak bağlamında ve kullanılan üslup çerçevesinde değerlendirildiğinde dünyada sahip oldukları mal ve çocukların bir benzerinin ahirette de kendilerine verileceğini ifade eden müşriklerin düşüncelerini nefyetmeyi amaçladığı görülecektir.¹²² Diğer bir ifadeyle âyetin maksadının şefaath edecekler ya da şefaath edilenler hakkında bilgi vermek değil de

117) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.VII,s.261.

118) Mâtürîdî, *et-Tevhîd*, C.I, 365.

119) Mâtürîdî, *et-Tevhîd*, C.I, 366.

120) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C.VII, s.261.

121) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C. 7/261.

122) Ayrıntılı bilgi için bakınız. Düzenli, Yaşar, *Üslub ve Semantik Açısından Kur’an ve Şefaath*, 161-165.

müşriklerin şefaati algısını bertaraf etmek olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Mukâtil bu âyetin yorumunda şefaati edeceklerin melekler olduğunu bildirmektedir.¹²³

3. Tâhâ 20/109-110.

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَانُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا

“O gün, *Rahmân*’ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez.”

Mâturîdî’ye göre bu âyette iki ihtimal vardır: Birincisi onlar için şefatçi yoktur ki, şefaati fayda versin. Rahman’ın izin verdikleri hariç kimse şefaati edemez. O izin vermeden kimse konuşamaz ki, şefaate izin verilsin. İkincisi şefaate layık görülenler ve söz olarak razı olunanlara şefaati vardır. O söz de şehadet ve tevhiddir. Bu yorumlardan biri şefaati edeceklerle ilgili olup Allah’ın izni ve rızasına, diğeri ise şefaati edileceklerle ilgili olup tevhid ehli olmalarına ve samimiyetle şehadet getirmelerine bağlıdır. Mukâtil burada yine şefaati edecek kimselerin melekler olduğu yorumunu yapmaktadır.¹²⁴

Kıyamet sahnelerinden bahseden bir bölümde geçen bu âyetler şefaatin tamamen Allah’ın iznine bağlı olduğunu ve bütünüyle onun rızasına muvafık olarak gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Böylece Mekke müşriklerinin dünyevi işlerinde olduğu gibi eğer varsa ahirette de taptıklarının, sahip oldukları mal ve evladın kendilerine yarar sağlayacağı yönündeki iddiaları eleştirilmektedir.

4. Sebe' 34/23.

وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّىٰ إِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا

“Allah katında, O’nun izin verdiği kimseden başkasının şefaati ^{يَوْمَئِذٍ رُبَّمَا تَوَدَّتْ قُلُوبُهُمْ} ^{أَلَّا يَرْجِعَ إِلَيْكُمْ} ^{وَيُخَبِّرَكُمْ} ^{بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} faati için izin verilip de) kalplerinden korku giderilince birbirlerine, ‘Rabbimiz ne söyledi?’ diye sorarlar. Onlar da ‘Gerçeği’ diye cevap verirler. O, yücedir, büyüktür.”

Mâturîdî bu âyetin yorumunda şefaatin Allah’ın iznine bağlı olduğunu ve kâfirlerden hiç kimseye şefaati izni verilmeyeceğini söyler. Ardından âyette belirtildiği gibi şefaati umulan kimselerin kalplerinin korku içinde olup, küçük büyük hiç bir şey malik olmadıkları ve konuşamadıkları dolayısıyla da şefaati edebileceklerinin ümit edilemeyeceğini ifade eder. Mâturîdî bu yorumuna rağmen “*kalplerinden korku kaybolunca*” ifadesinden kastedilenin melekler olduğunu da söyler. Kalpleri korku içinde olanlar Mukâtil’e göre de Hz. İsa ve Hz. Muhammed arasındaki 600 yıllık zaman diliminde Cebrail’den hiç vahiy duymayan meleklerdir.¹²⁵

Taberî buradaki şefaati umulanları genel olarak almakta ve içlerinden kâfirlere ve taptıkları putlara şefaati izni verilmeyeceğini bildirmektedir. Taberî, “*kalplerinden*

123) Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, C.II, s.639.

124) Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, C.III, s.42.

125) Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, C.III, s.532.

korku giderilince” ifadesinde kastedilen kimselerle ilgi çok sayıda rivâyet serdettikten sonra doğrusunun şefaati izni verilenler olduğu ve Allah’ın izin verdiğini işittiklerinde korktuklarını, korkuları gidince de “*Rabbimiz ne dedi?*” diye sorduklarını, meleklerin de “*Gerçeği*” diye cevap verirlerdiklerini ifade eder.¹²⁶

Zemahşerî ise âyette bahsedilen iznin hem şefaatiçi hem de şefaati edilen için geçerli olduğunu ve korkunun da yine ikisine şamil olduğunu belirtir. Âyetteki bağlaç olan حَتَّى “-e kadar” kelimesinin gerek şefaati edecek kimselerin ve gerekse şefaati edilmeyi bekleyenlerin şefaati izni beklediği süreyi ifade ettiğini vurgular.¹²⁷

5. Zuhrûf 43/86.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

“O’nu bırakıp taptıkları şeyler şefaati edemezler. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler şefaati edebilirler.”

Âyetin yorumuna “*Bazı kimseler Allah katında bir kısım hususiyetler ve değeri olduğu gerekçesiyle meleklerin şefaatiini umuyorlardı.*” diyerek başlayan Mâtûrîdî bu durumu insanların bir sıkıntıya düştiklerinde ihtiyaç duyulur diye kralın seçkin adamlarına hizmet ve ikramda bulunmalarına benzetmektedir. Ona göre müşriklerin yaptığı da tamamen bundan ibarettir ve Melekler Allah’ın uluhiyyetini ve vahdaniyyetini ikrar edenler dışındakilere şefaati edemeyecektir. Her ne kadar meleklerin Allah katında bir değeri olsa da ibadet edilmekten nehyedildikleri için şefaati edemezler.¹²⁸ Mâtûrîdî bir başka benzetmeyle âyeti şöyle açıklar: “*Bunun misali kavmini kendisinden başka adamlarından hiç birine hizmet ve hürmet etmemeleri için uyarın kralın misali gibidir. Eğer kralın kavmi nehyi terk eder ve elit insanlara tazim ve hizmete devam ederlerse bu elit kesim kralın yanında bu insanlar için şefaati talep etmeye cesaret edemez. İşte meleklerin durumu da böyledir; Allah yanında kendilerine ibadet edenlere şefaati edemezler. Onlar ancak Hakka şahitlik eden, ibadeti Allah’a yapan ve böylece de Allah’ın şefaate izin verdiği kimselere şefaati edebilirler.*”¹²⁹ Mâtûrîdî âyetin sonundaki يعلمون ifadesinin iki anlama geldiğini bildirmektedir: Birincisi melekler kendilerinin şefaati hakkı olmadığını bilmektedirler. İkinci si من شهد بالحق ibaresine racidir. Kendilerinin hakka şahitlik ettiklerini ve yalnızca Allah’ın ibadete layık olduğunu bilmektedirler.¹³⁰ Birinci ihtimale göre “bilme” işlevi şefaati edecek olan meleklerle, İkinci ihtimale göre ise şefaati bekleyen kimselere aittir.

Taberî âyetten melekler, İsa ve Uzeyr’in sadece Hakka şahit olanlar/muvahhidler için şefaatiçi olabileceklerinin anlaşılabilceği gibi şefaati edeceklerin; müşriklerin ibadet ettikleri putlar değil, İsa, Uzeyr ve meleklerin şefaati yetkisinin olduğunun anlaşılabilceği-

126) Taberî, *Câmiu’l Beyân*, C.XX, s.400.

127) Zemahşerî, *el-Keşşâf*, C.III, s.580.

128) Mâtûrîdî, *Te’vilât*, C.IX, s.193.

129) Mâtûrîdî, *Te’vilât*, C.IX, s.193.

130) Mâtûrîdî, *Te’vilât*, C.IX, s.194.

ni ifade eder. Taberî bu iki görüş için pek çok rivâyet serdettikten sonra en doğru görüşün tahsis yapılmaksızın âyetin nüzülü anında müşriklerin taptıkları herşeyin kastedildiğini ve istisna edatıyla da şefaathetkininin sadece melekler, İsa ve Uzeyr'e verildiğini bildirir.¹³¹ Kuşeyrî ise bu âyetin şefaatin bütün Müslümanlar için olacağını tespit ettiğini söyler.¹³²

Zemahşerî âyetteki anlamın istisnânın çeşidine bağlı olarak değişeceğini şu şekilde izah eder: “*Buradaki istisna munkatı ‘ kabul edilirse âyet, ‘Taptıkları şefaathetmez ancak tevhid ehli olanlar eder.’ anlamında; Muttasıl istisna olursa ‘Taptıklarından sadece Melekler şefaathet eder.’ Anlamında olur.*”¹³³ İbn Atiyye buradaki istisnânın kimden/kimlerden yapıldığı konusunda iki görüş olduğunu bildirir. Katade’ye dayandırdığı birinci görüşe göre bu Allah dışında tapılan İsa, Uzeyr ve meleklerden yapılan muttasıl bir istisnadır. Buna göre şefaathetkinisi verilen söz konusu kişilerdir, hakka şahitlik eden ve her daim onu bilen de yine onlardır. Mücahid’den naklettiği ikinci görüşe göre ise istisna şefaathetkin edenlerden yapılan munfasıl istisnadır. Buna göre de anlam İsa, Uzeyr ve Melekler sadece hakka şahitlik edene ve onu bilene yani tevhid ehli olanlara şefaathetkin edebileceklerdir. İbn Atiyye birinci görüşün daha isabetli olduğunu bildirir.¹³⁴

Râzî de âyetin Nadr b. Haris ve bir gurup arkadaşının “*Eğer Muhammed’in söyledikleri doğru ise biz melekleri dost ediniriz, onlar şefaathetmeye Muhammed’den daha layıktırlar.*” demeleri üzerine indirildiğini belirttikten sonra şefaathetkin edebileceklerin melekler, İsa ve Uzeyr olduğu, hem de şefaathetkin edenlerin tevhid ehli oldukları sonucunun çıkabileceğini ifade eder.¹³⁵ Râzînin bu görüşü kendisinden önceki birçok müfessir tarafından da ifade edilmiştir.¹³⁶

6. Enbiya 21/28.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ وَهُم مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ

“Allah, onların önlerindeki de arkalarındaki de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Onlar, O’nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaathetmezler ve hepsi O’nun korkusuyla titrerler.”

Mâturîdî’ye göre âyette kastedilen Uzeyr, İsa ve meleklerdir.¹³⁷ Buradaki ارْتَضَىٰ ifadesinin şefaathetkin eden için dünyada Allah’ın dinî ve amelî açıdan kendisinden razı olduğu

131) Taberî, *Câmiu’l Beyân*, C.XXI, s.654-655.

132) Kuşeyrî, Abdulkarîm, *Letâifu’l-İşârât*, thk. İbrahim Besyûnî, Mısır, C.III, s.378.

133) Zemahşerî, *el-Keşşâf*, C.IV, s.268.

134) İbn Atiyye, *el-Muharreru’l-Vecîz*, C.V, s.67.

135) Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, CXXVII, s.648.

136) Vahidi, *el-Vecîz*, C.I, s.979. Beğavî, Beğavî, el-Hüseyn b. Mesûd, *Meâlimü’t-Tenzîl fî Tefsiri’l-Kur’an*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabiyyi, C.VII, s.224; İbn Atiyye, *el-Muharreru’l-Vecîz*, C.IV, s.79.

137) Mâturîdî, *Te’vilât*, C. 7/338.

kimse; şefaata edilen için de Allah'ın dünyada yaşayışından ve yaptıklarından razı olduğu, amelleri kusursuz Müslüman olarak yorumlar. Daha sonra da buna aykırı olarak şefaatin kusurlu ameller ve büyük günahlar için olduğunu vurgular.

Mâtûrîdî şefaata edilenin ya azaba uğrayabilecek olan küçük günah sahibi, ya da büyük günah sahibi için olacağını belirtir. Ayrıca Mu'tezile'nin küçük günahların affedileceği, büyük günahların ise tevbe etmeden affedilmesinin caiz olmadığı gerekçesiyle bunlar için şefaatin olmadığı görüşünün aksine bu âyette şefaatin asıl bu kişiler için olacağına delil vardır, der. Mâtûrîdî “*Onlar onun haşyetinden korkarlar.*” âyetini “*söz olarak o'nun önüne geçmezler, onun emirlerini yerine getirirler.*” âyetine benzeterek azabından, heybetinden korkarlar, söz, fiil, emir ve nehiy olarak onun önüne geçmezler, diye yorumlamıştır.¹³⁸ Bu âyetlerde muhatabın Mekkeli müşrikler olmasından, İsa ve Uzeyr'i çağırılan bir durumun olmamasından dolayı ifadelerin sadece melekler için kullanılmış olması daha isabetli görülmektedir. Nitekim Mukâtil'e göre burada kastedilenler meleklerdir.¹³⁹ Daha sonraki müfessirler de bu âyete daha çok melekleri konu edinmişlerdir. Allah o meleklerin her yaptığını bilir, sürekli Allah'ın gözetimindedirler ve onun emri dışında ne konuşabilirler, ne de bir iş yapabilirler. Ancak Allah'ın izin verdiklerine şefaata edebilirler. Bununla birlikte Allah'tan tazim ve itina ile korkarlar.¹⁴⁰

Tefsirler genellikle aynı yorumları yapmışlardır. İlgili âyetin sibakında Mekke müşriklerinin değerli kullar olan ve sadece emirleri yerine getirmekle vazifeli melekleri Allah'ın çocukları/kızları olarak görmeleri anlatılmaktadır. Akabinde şirkin bir parçası haline getirdikleri meleklerin var olduğu takdirde ahirette kendilerine şefaata edeceklerine dair inançlarının anlamsız olduğunu vurgulanmakta ve meleklerin ancak Allah'ın razı olduğu kimselere şefaata edeceği belirtilmektedir. Burada şefaata edenin kimliğinden ziyade şefaata edilenin durumu ön plana çıkmaktadır. Nitekim Râzî'nin de ifade ettiği gibi Allah Teâlâ şirkten münezzehe olduğunu güçlü delillerle açıkladıktan sonra tevhid düşüncesine aykırı olan evlat edinme iddiasından bahsetmektedir.¹⁴¹

7. Bakara 2/255.

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ

“İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir?”

Mâtûrîdî bu âyetin te'viline Mu'tezile'nin şefaata anlayışını tenkitle başlar. Onlara göre şefaata ya günahı olmayan ya da tevbe eden müminlere yapılır. Delilleri ise الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ “İnananlar için

138) Mâtûrîdî, *Te'vilât*, C.7/338

139) Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, C.III, s.76.

140) Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdül'l-Akli's-Selîm ila Mezâyi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, Beyrut, C.VI, s.63.63.

141) Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C.XXII, s.135.

(şöyle diyerek) bağışlanma dilerler: 'Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tövbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru.'"¹⁴² Mâtürîdiye göre ise şefaât günahkârlardır. Çünkü günahı olmayanın şefaate ihtiyacı yoktur. Tövbe edenler tevbede kusur etmiş olabilirler. İstiğfar günahkârlar içindir, dolayısıyla şefaât de onlardır.

Mâtürîdî burada muhtemel bir soru sorup cevabını yine kendisi vermektedir. Mu'tezile'ye ait olma ihtimali de olan soru şöyledir: "Bir adam kölesine bana şefaati gerektiren bir iş yapacaksın o zaman hürsün dese. Ne tür bir amel işlerse şefaât gerekir ve sonunda hürriyetine kavuşur, taat mı isyan mı? Dense, buna taat diye cevap verilir. Şefaât de böyledir. Taat ve hayır ehli içindir, masiyet ehli için değildir." Bu görüşe mukabil Mâtürîdî günahkârların şefaati işledikleri taatler sayesinde hak ettiklerini bildirmektedir. Çünkü iman edenler günah işlerken de taat ehlidirler. Delil olarak da "şefaât, kişinin hayrı/iyiliği sebebiyle şerrinde/günahlarındadır," diye yorumladığı *خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا* "Bunlar salih amelle kötü ameli birbirine karıştırmışlardır."¹⁴³ âyetini kullanmaktadır. Mâtürîdî "Kitabu't-Tevhid" adlı eserinde yukarıdaki âyetle ilgili olarak özetle şu bilgileri verir: "Dua âyetinde şefaatin sebebi iyi amellerin işlenmesi olamaz. Kişinin güzel fillerinden dolayı azaba çarptırılması hikmetle bağdaşmaz. O mükâfaatı hak etmiştir. İkincisi sanki melekler Allah'tan zulmetmemesini ve hikmete aykırı iş yapmamasını istemiş olma kadırlar. Ayrıca amelleri güzel olanlar için hamd ve şükür gerekir, affedilmesi için dua değil. Şâyet onlar günahları kadar azaba çarptırılırlarsa bu adaletin gereğidir. Onlar için şefaât dileyenin niyazı hak ve adaletin değil, ilahi lütuf ve kerem sayesinde kabul olur."¹⁴⁴

Mâtürîdî, dünyadaki şefaatin birisinin durumunu ve iyiliklerini başkasının yanında anmak olduğunu ve ahirette böyle bir şey olmayacağını söylemek suretiyle şefaati kabul etmeyenlere de şöyle cevap verir: "Dünyada şefaât eden şefaât edilenin durumunu bilmediği için kendisine anlatılır. Hâlbuki Allah herşeyi bilir, bilgilendirilmeye ihtiyacı yoktur. Ayrıca Dünyada şefaât eden kişinin şefaât edeceği kişinin iyi özelliklerine ihtiyacı vardır, Ahirette ise böyle bir şey olamaz çünkü Allah'ın hiçbir surrette kullarında olan şeylere ihtiyacı yoktur."¹⁴⁵

Değerlendirme

Şefaatle ilgili âyetler siyak-sibak çerçevesinde incelendiğinde Kur'an'ın, nüzül sürecindeki ilk muhataplarının ahiret, hesap ve şefaât algılarındaki yanlışları düzeltmeyi hedeflediği görülmektedir. Şefaatin olamayacağına dair ifadeler genellikle tevhid eksensli âyetler arasında geçmekte olup ahirette tek otoritenin Allah olduğu vurgulanır.

142) 40/Mü'min/7.

143) 9/Tevbe/102.

144) Mâtürîdî, *Tevhîd*, C.I, s.367.

145) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C.II, s.236,237.

Mâtûrîdî ilgili âyetlerin yorumunda öncelikli olarak ahirette şefaatin olacağını nakli ve akli delillerle ispata çalışır. Mâtûrîdî'nin şefaatin varlığına açık ve ayrıntılı olarak işaret eden hadislerle hiç yer vermeyip sadece varlığından söz etmesi Mu'tezile'nin de ilgili hadisleri delil olarak kullanmamasından kaynaklandığı düşünülebilir. Nitekim Mâtûrîdî'nin şefaatin varlığını ispat sadedinde zikrettiği akli izahlar Mu'tezile'yi eleştirdiği pasajlarda içerisinde geçmektedir. Dolayısıyla Mâtûrîdî'nin akli delilleri aynı zamanda Mu'tezile'yi eleştirisi anlamına gelmektedir. Bu arada Te'vilât'ta geçen "dendi" veya "bazıları şöyle söyledi" gibi ifadelerin tamamının Mâtûrîdî'nin savunduğu fikirler değil de onun te'vil anlayışı çerçevesinde verdiği ve bir kısmına da pek katılmadığı anlaşılan ihtimalli bilgilerden ibaret olarak görülebilir.

Mâtûrîdî tefsirinde şefaate edeceklerin kimler olduğundan ziyade şefaate edileceklerin kimler olduğu ve hangi durumlarda şefaati hak edecekleri üzerinde durmaktadır. Mâtûrîdî şefaate edeceklerle ilgili olarak melekler, Hz. Peygamber ve diğer peygamberlerden söz eder. Kur'an'da açık bir şekilde sadece meleklerin şefaate edebileceğinden bahsedilmekle birlikte diğer Ehl-i sünnet âlimleri tarafından ilgili hadisler de dikkate alınarak şefaate edeceklerin melekler, peygamberler, sahabeler, âlimler, veliler, sıddıklar, salihler, şehidler, müttaki mü'minler, fakirler ve belâlara karşı sabreden mü'minlerin ölmüş küçük çocukları olduğu ifade edilmiştir.

Mâtûrîdî tevhid ehli olan herkesi günahına bakılmaksızın şefaatten faydalanacaklar içerisinde mütalaa etmektedir. Ona göre mümin olmak Allah'ın rızasını kazanmak için yeterli bir sebeptir. Muturidi bu genel yoruma mukabil Mutezile'ye verdiği cevaplarda kişinin günahı değil iyi amelleri sayesinde şefaati hak edeceğini vurgular. Günahı olmayanın şefaate ihtiyacı yoktur, diyen Maturidi'nin bu durumu çelişkili gibi görünse de o şefaati inananlardaki kurtuluş ümidinin yitirilmemesi ve itaate teşvik olarak değerlendirmektedir.

Şefaatin, bütünüyle Allah'a ait olmasından hareketle sembolik bir mana taşıdığını, Kur'an'ın şefaatin varlığını değil, aslında yokluğunu ispata çalışmakta olduğunu, Kur'an'ın bütün yapısının aracılığa/şefaate aykırı olduğunu ve geleneksel İslamî düşüncenin şefaatin varlığına delil olarak kabul ettiği "izin verilenler hariç" ibaresinin Allah'ın sınırsız haşmetini tasvir eden belağatli sözler olduğunu söyleyenler vardır. Kur'an'ın asıl maksadının ahirette dünyadakine benzer bir şefaatin/aracılığın olmadığını vurgulamak olduğu her kesim tarafından kabul edilmektedir. Bununla birlikte istisna edatıyla bazı şartlar getirilmesi şefaate edeceklerin ya da şefaate edileceklerin imkân dâhilinde olduğunu gösterir. "İzni olmaksızın O'nun katında şefaate bulunacak kimdir?" âyetinin işaret edildiği gibi Allah'ın azametini ve otoritesini vurguladığı söylenebilir. Ancak "Allah'ın razı olması", "Allah'tan bir söz alma" ve "Hakka şahitlik etme" gibi şartlar şefaatin varlığına yeterli delil teşkil ederler. Bunun yanı sıra şefaatin bütünüyle Allah'a ait olmasını yani şefaate edeceklere de şefaate edileceklere de O'nun karar vermesini dikkate aldığımızda şefaatin klasik İslam düşüncesindeki gibi de olmadığı görülmektedir. Her ne kadar şefaate edecekler olsa da şefaati sadece karar mercii olan Allah'tan beklemek en isabetli yol olsa gerektir.

Şefaate ilgili ilk inen âyetlerin muhatabı müşriklerdir ve âyetlerde inkârcılara asla şefaate edilmeyeceğinden bahsedilmektedir. Sonraki âyetler biraz daha genellemeyle za-

limler ve suçlular için şefaatin olamayacağını bildirir. Daha sonraki âyetlerde atalarının kendilerine şefaate edeceklerini zanneden Ehl-i kitabın beklentilerinin boş olduğu vurgulanır. Sonraki süreçte de Müslümanlar'a da hitap edilerek ahirette şefaatin tamamen Allah'ın kontrolünde olduğu ve onun izni dışında bir şefaatten bahsedilemeyeceği ifade edilmektedir. Bu tabloda şefaate anlayışının tevhide aykırı olan taraflarının tedrici olarak tashih edilmesi görülmektedir.

Kaynakça

- Alıcı, Mustafa, “Şefaate”, *DİA*, İstanbul, 2010, C. XXXVIII, s. 441-442.
- Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüdîn, *Şerhu Fıkhu'l-Ekber*, Daru'l-Kutubi'l-Arabiyyeti'l-Kubrâ, Mısır, trs.
- Ateş, Süleyman, *Kur'an'ı Kerîm Tefsîri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, trs.
- Beğavî, el-Hüseyn b. Mesûd, *Meâlimü't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'an*, thk, Abdurrezzak el-Mehdî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, trs.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, (256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982.
- Düzenli, Yaşar, *Üslup ve Semantik Açısından Kur'an ve Şefaate*, Pınar Yayınları, İstanbul 2006.
- Ebû Ca'fer en-Nehhâs, *İ'râbu'l-Kur'an*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut,
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (275/888), *Sünen*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ila Mezâyi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, trs.
- Elik, Hasan, *Kur'an'daki Allah Tasavvuru Açısından Şefaate Bakış*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 16 (2005).
- Eş'ari, Ebu'l-Hasan, *el-İbâne an Usûli 'd-Diyâne*, Dâru'l-Ensâr, Kahire 1397.
- Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, Çev. Alparslan Açıkgeç, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014.
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân el-Ferâhîdî, *Kitabu'l-Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzumî, İbrahim es-Semerrâî, Mektebetü'l-Hilal, “şfa” md., trs.
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir Aşûr el-Tunusî, *et-Tahrir ve't-Tenvîr*, ed-Dâr et-Tûnusiyye li'n-Neşr, Tunus, 1984.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed, Abdulhak, *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitabi'l-Azîz*, trs.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Esad Muhammed, Suud, trs.
- İbn Mâce, Ebu Abdillâh el-Kazvînî (275/888), *Sünen* (tah. Muhammed Fuad Abdül-baki), I-II, Dâru'l Fikr, ts.
- İbn Manzur, Ebû'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b Mukrim, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, 1992, “şfa” md.
- Kadı Abdulcebbar, *Şerhu'l- Usuli'l-Hamse*, thk. Abdulkerim Osman, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1996.

- Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi'li-Ahkâmî'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, Kahire, 1964.
- Kutlu, Sönmez, , “*Maturidi Akılcılığı ve Bunun Günümüz sorunlarını Çözmeye Katkısı*,” Büyük Türk Bilgini İmam Maturidi ve Maturidilik, Milletler Arası Tartışmalı İlmi Toplantı, 22-24 Mayıs 2009, İstanbul, İFAV, s.553.
- Kuşeyrî, Abdulkerîm, *Letâifu'l-İşârât*, thk. İbrahim Besyûnî, Mısır, trs.
- Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil*, thk. Abdullah Mahmud, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut, trs.
- Sâbûnî, Nureddin, *el-Bidâye fî Usûli'd-Din*, Şam, 1979.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr, *Kitabu'-'Tevhîd*, thk. Fethullah Halif, Dâru'l-Câmiâtü'l-Mısriyye, İskenderiye trs.
- _____ *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, thk. Mecdi Baslum, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye Beyrut, 2005.
- Müslim, Ebu'l- Hüseyin Müslim b Haccâc, (261/874), *el- Câmiu's-Sahîh*, I-V, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Lübnan, 1956.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman, Ahmed b. Şuayb (303/915), *Sünen*, I-IV, Çağrı Yayınları İstanbul, 1981.
- Özgel, İshak, “Bazı Çağdaş Tartışmalar Açısından Mâturîdî'nin Tevîlâtü'l-Kur'an'ı”, IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı velî Sempozyumu, Hanefîlik-Mâturîdîlik, 05-07 Mayıs 2017, Kastamonu, I, 76-80
- Polat, Fethi Ahmet, “*Te'vîlâtü Ehli's-Sünne'de Mu'tezîlî Söylemin Kritiği*”, Büyük Türk Bilgini İmam Maturidi ve Maturidilik, Milletler Arası Tartışmalı İlmi Toplantı, 22-24 Mayıs 2009, İstanbul, İFAV, s.236.
- Râğîb, el-İsfahanî, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an*, Beyrut, 1998.
- Râzî, Fahrüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut, trs.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, *el-Keşfu ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'an*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, Beyrut, 2002.
- Semerkindî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed, *Bahru'l-Ulûm*, trs.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l Beyân fî Te'vîli'l Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muesseseti'r Risâle, 2000.
- Yahya b. Sellâm, *Tefsiru Yahya b. Sellâm*, thk. Hind Şelbî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitabi'l-Aziz*, thk. Safvan Adnan trs.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Şefaât”, *DİA*, İstanbul, 2010, C.XXXVIII, s.414.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl, *Meâni'l-Kur'an ve İ'râbuhu*, Beyrut, 1988.
- Zemahşerî, Ebû Kasım Mahmud b. Amr b. Ahmed, *el-Keşşâf an Hakâkiki Ğavâmidî't Tenzîl*, Beyrut, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 1407.